

KALMISTOPIIRI

Kauppiaanlesken kadonnut kulta

Veli Pekka Toropainen

Kauppias Joachim Wittfoothin leski Anna Margareta Bugenhagen valitti 24. syyskuuta 1678 kärsimästään varkaudesta. Vaimo oli pidetty, ja häntä edusti oikeudessa hänen poikansa Hans Wittfooth. Tämä kertoi Turussa raivonneen 23. syyskuuta 1678 tulipalon, jonka tieltä Anna Margareta oli pyytänyt saada viedä suuren osan irtaimistostaan hovioikeuden presidentti Ernst Johan Creutzin taloon. Presidentti oli määrännyt kaksi palvelijaansa, räätäli Matts Eliassonin ja kuski Claes Erikssonin, vartioimaan omaisuutta illalla. Yön aikana joku oli kuitenkin avannut yhden lippaan ja varastanut sieltä huomattavan määrän kulta ja hopeaa. Lisäksi varas oli rikkonut kirveellä erään arkun lukon, mutta arkku oli ollut tyhjä.

Ensimmäisenä todistajana oikeudessa kuultiin presidentin kokkia Erik Claessonia, joka kertoi syntyneensä Uudenmaan Pyhtäällä ja palvelleensa isäntäänsä 19 vuotta. Presidentin tallipoika Hans Olofsson oli kertonut Erikille, että räätäli ja kuski olivat saaneet illalla määräyksen vartioida yön yli tulipalolta pihalle turvaan tuotuja tavaroita. Kokki oli mennyt paikalle, tosin ilman presidentin määräystä, mutta vartioon määrätty miehet olivat käskeneet hänen mennä nukkumaan, sillä häntä ei tarvittu vartioon. Kokki oli sitten mennyt viereiseen renkitupaan nukkumaan ja hänet oli herättänyt aamulla räätäli. Kokki oli kuitenkin illalla kuullut räätälin pyytävän kuskia valvomaan tavaroita, sillä aikoi itse kaupungille.

Kahden markan kolikko vuodelta 1669. Kuva: Turun museokeskus.

Räätäli kertoi saaneensa illalla kahdeksalta käskyn, että hänen ja kuskin, Claesin, pitäisi vartioida tavaroita, ja jos jotain katoaisi, olisi heidän vastattava siitä. Nämä sanat hän oli kertonut myös Claesille. Wittfoothin tytär oli ollut pihalla laskemassa palosta pelastettuja tavaroita ja kuski oli ensin seurannut häntä tämän kotiin. Palattuaan kuski oli asettunut vartioon. Kuskin ollessa poissa räätälin seurana oli ollut pappismies herra Gabriel, joka oli juonut tämän kanssa olutta.

Tallipoika Hansin tullessa paikalle oli kuski Claes todennut, että pihalla oli liikaa väkeä ja käsenyt Hansin mennä nukkumaan, minkä tämä tekikin. Sitten kuski oli sanonut räätäliille, että heillä olisi nyt tilaisuus kurkistaa johonkin arkuista. Räätäli oli varoittanut tällaisesta suunnitelmasta ja he olivat sitten valvoneet pihalla puoleen yöhön saakka. Räätäli oli pyytänyt Claesia valvomaan sillä välin, kun hän torkahtaisi hetken. Herätessään kahden paikkeilla oli Claes poissa ja eräs arkuista auki saranat maata vasten ja lukko murrettuna. Claes oli tullut takaisin kello neljän paikkeilla ja sanonut olleensa sisarensa luona, jolloin räätäli oli kovistellut tätä sanoen kehottaneensa valvomaan tavaroita, mutta nyt yksi arkuista oli kuitenkin murrettu.

Räätäli kertoi oikeudelle, ettei hän ollut laskenut arkkuja vartioon tullessaan. Hän ei tiennyt myöskään lippaan sisältöä. Lipas oli löytynyt tyhjennettynä kadulta, jonne varas oli heittänyt sen aidan yli. Kuski Claes Eriksson kertoi syntyneensä Uudenmaan Karjaalla ja palvelleensa Turussa ensin vuoden hovioikeuden asessori Johan Gartzuiksella, sitten vuoden komissaari Witmanilla ja nyt kolme vuotta herra presidentillä. Hän myönsi sanoneensa leikillään, että jos arkun avaisi, siltä voisi saada mukavaa tavaraa. Räätäli oli pyytänyt häntä valvomaan yksin, mutta he olivat nukkuneet molemmat.

Puulipas 1660-luvulta. Kuva: Kansallismuseo.

Aamulla kuski oli mennyt Linkan kapakkaan ryyppäämään aamuisen paloviinansa, mutta missään muualla hän ei ollut kertomansa mukaan käynyt. Kun molemmat miehet otettiin oikeuden eteen kohtaamaan toisensa, kuski Claes väitti saaneensa räätäiltä luvan käydä sisarensa luona, mutta tämä kiisti antaneensa mitään lupaa. Claes myös sanoi ajaneensa hevosella yhdessä räätälin kanssa Wittfoothin tavaroita presidentin pihalle, mutta tyhjennetyin lippaan oli ajanut räätäli. Claesin sisarelta Kirstiniltä kysyttiin, oliko hänen veljensä ollut heillä yöllä. Kirstin kertoi, ettei ollut tavannut veljeään sen jälkeen, kun tämä oli tullut maaherran kanssa matkalta. Lapset olivat kuitenkin kertoneet Claesin käyneen heillä, mutta Kirstin arveli sen tapahtuneen illalla, kun hän oli pidemmän aikaa Bengt Smedin luona.

Kirstinin mies Petter Westman kertoi lankonsa tulleen taloon yöllä, mutta aikaa hän ei osannut sanoa. Kynttilääkään hän ei kertonut sytyttäneensä, mutta hellassa oli ollut pieni tuli. Claes oli mielestään puhunut sisarensa kanssa. Westman kertoi myös menneensä Claesin avuksi nostamaan Wittfoothin arkkuja, joista yksi oli ollut erityisen painava. Westmanin kahdeksan vuotias tytär kielsi nähneensä enoaan ja sanoi, että jos tämä oli käynyt heillä, oli hän nukkunut sillä aikaa. Westmanin tuvassa oli nukkunut myös vieras piika Valborg Eriksdotter. Hän kertoi mestarin päästäneen yöllä sisään miehen, jota piika ei ollut tunnistanut, sillä tämä istui penkillä pimeässä, mutta ei maannut. Sitäkään hän ei tiennyt, oliko mies puhunut emännän kanssa, sillä hän oli ollut puolinukuksissa.

Turku ennen Turun paloa. G.S. Sergejevin maalaus vuodelta 1811.

Pormestari Johan Scheffer ilmoitti oikeudelle, että herra presidentti oli halunnut heti aamulla suoritettavaksi kotietsinnän Westmanin luona, koska Claes oli hänen lankonsa ja käynyt talossa yöllä. Pormestari oli tutkinut talon korpraalin ja viiden ratsumiehen kanssa, mutta varastettua tavaraa ei ollut löytynyt. Westman vakuutti syyttömyyttään, kun häntä kovisteltiin kertomaan totuus.

Pormestari Berend Riggertsson sanoi saaneensa käskyn presidentiltä tutkia myös lähistön talot. Hän oli tehnyt niin neljän muun miehen kanssa, mutta ei ollut löytänyt muuta kuin turskan porvari Josef Henrikssonin kellarista. Hän arveli sen olevan siitä puolikkaasta turskatynnyristä, joka oli myös varastettu pihalta. Lisäksi hän oli löytänyt kolme mahdollista varasreittiä presidentin pihalta aidan yli Josef Henrikssonin pihalle. Koska Josef ei ollut kotona kotietsinnän aikana, häneltä kysyttiin, missä hän oli ollut. Josef kertoi olleensa ensin kaupunginvoudin luona ja menneensä sitten auttamaan veljensä Johanin leskeä tämän surkeassa tilassa. Aidan sopivat ylityspaikat hän selitti sillä, että herra presidentin talonvartijan eli puutarhurin Jöran Jakobssonin vaimo asui hänen luonaan ja kulki aidan yli. Osaksi kulkutiet olivat syntyneet, kun presidentin palvelija oli sairastanut edellisenä keväänä kahdeksan viikkoa hänen luonaan ja muut presidentin palvelijat olivat kulkeneet katsomaan häntä aidan yli. Turskasta hän ei sanonut tietävänsä mitään, sillä presidentin piikat olivat antaneet sen presidentin talonvartijan vaimolle. Sekä Josef että hänen vaimonsa vakuuttivat syyttömyyttään varkauteen.

Hopealusikka 1600-luvulta. Kuva: Museet Ett Hems föremålssamlingar.

Kun kokki Erik kutsuttiin uudelleen kuultavaksi seuraavana päivänä, hän kertoi Claesin varastaneen kirveen tai kaksi heidän matkallaan. Hän ei kuitenkaan tiennyt enempää tästä asiasta. Räätelikään ei ollut kuullut Claesin varastaneen ennen. Hän lisäsi, että pihalla oli ollut illalla heidän lisäksi kyytiä ajamassa olleita talonpoikia. Kun kuski Claes Erikssonia kuulusteltiin uudelleen, hän tunnusti viimein murtaneensa arkun ja ottaneensa sieltä kultaamattoman ja litteävirtisen hopealusikan, jonka hän oli piilottanut talliin. Räätäli oli nukkunut hänen murtaessaan arkun, eikä tämä ollut ainakaan kuskin tietten ottanut sieltä mitään. Vaikka Claesia kuinka kuulusteltiin ja kovisteltiin, ei hänestä saatu enempää irti.

Raati mies Johan Miltopaeus, joka oli mennyt hakemaan varastettua lusikkaa Claesin kanssa, kertoi tutkineensa koko tallin löytämättä sitä. Hans Wittfooth sanoi, ettei arkussa ollut hänen äitinsä mukaan mitään, joten lusikan täytyi olla lippaasta. Claes ei hänen epäilyksensä mukaan halunnut näyttää lusikkaa, sillä silloin olisi paljastunut, että hän oli murtautunut lippaan. Herra presidentti oli määrännyt palvelijoidensa tavarat tutkittavaksi, sillä yhdeltä hänen palvelijoistaan Donatus Gyllenflögiltä oli kadonnut musta nahkainen rähinäremmi, joka oli löytynyt Claesin tavaroista.

Lopulta Claes myös tunnusti vieneensä edellisenä talvena kahdella eri kerralla yhteensä neljä kappaale kauron herra presidentiltä. Ne hän oli laittanut tämän oven ulkopuolella olleeseen saaviin, josta lanko oli ottanut ne käyttöönsä. Tätä suutarikaan ei voinut kieltää.

—

Kirjoittaja on FT (historia) sekä Turun yliopiston Oikeustieteellisen tiedekunnan väitöskirjatutkija ja Helsingin yliopiston Teologisen tiedekunnan tutkija. Hän on keskittynyt tutkimuksissaan 1600-luvun Turkuun. Juttu on kirjoitettu arkistoitujen aikalaislähteiden pohjalta.